

مقاله پژوهشی: شناسایی تهدیدات امنیتی مناطق کویری استان اصفهان در حوزه جمعیت

علی فاطمی نسب^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۲۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۲۰

چکیده

امروز جمعیت به خودی خود از دیدگاه راهبردنویسان، یکی از کانون‌های اصلی قدرت در حاکمیت و شناسایی دولت‌هاست. رابطه جمعیت و امنیت ملی یک رابطه دوسویه و متقابل می‌باشد، اما تغییرات جمعیتی نقش بسیار مؤثرتری در مسائل امنیتی دارد. تراکم و توزیع جمعیتی، ترکیب سنی و ساختار جمعیت و نسبت قومیتی مفاهیمی هستند که رابطه بین جمعیت و امنیت را به هم گره زده است از طرفی حضور جمعیت فعال در هر منطقه‌ای، امنیت و شکوفایی اقتصادی پایدار را توأمان برای آن منطقه به ارمغان خواهد آورد. ایجاد فرصت‌های شغلی جذاب به تعداد کافی و متناسب با جغرافیا و آب و هوای منطقه، کلیدی‌ترین اقدام در ایجاد و تثبیت پوشش جمعیتی موردنظر است. هدف این پژوهش شناسایی تهدیدات امنیتی مناطق کویری استان اصفهان در حوزه جمعیت بوده که پنج شهر مورد بررسی قرار گرفته است. نوع تحقیق کاربردی و روش تحقیق توصیفی-تحلیلی، موردی زمینه‌ای با رویکرد آمیخته می‌باشد حجم نمونه منطبق بر جامعه آماری و به صورت تمام‌شمار شامل ۶۳ نفر از مدیران و کارشناسان خبره در حوزه امنیت، جمعیت و آمار استان اصفهان می‌باشند که براساس فرایند، متخصصین طی سه مرحله شناسایی و گزینش شده‌اند و طی سه مرحله تهدیدات امنیتی شناسایی و توسط متخصصین و کارشناسان مورد اجماع قرار گرفت. نهایتاً در حوزه جمعیت ۲۹ گویه یا تهدید امنیتی در مناطق کویری استان اصفهان مورد تایید قرار گرفت. طبق یافته‌های تحقیق مهم‌ترین تهدیدات امنیتی در حوزه جمعیت در کویر استان اصفهان عبارت‌اند از: بیکاری و عدم اشتغال، کاهش جمعیت، مهاجرت، تخلیه روستاها و مهاجرت قشر فعال و جوان که امنیت کویر را از لحاظ جمعیتی بخصوص از بعد امنیتی آن که بسیار حائز اهمیت است مورد تهدید قرار داده است.

کلیدواژه‌ها: امنیت، تهدید، جمعیت، کویر، تهدیدات امنیتی، استان اصفهان.

مقدمه

جمعیت به عنوان یکی از مولفه‌های اساسی قدرت و اقتدار ارتباط عمیقی با امنیت ملی و واحدهای سیاسی دارد و امروزه کشورهای مختلف دنیا با ترسیم سیاست‌های افزایش جمعیت به دنبال افزایش و رشد مناسب جمعیت خود می‌باشند. عوامل اجتماعی و به ویژه جمعیت به عنوان یکی از عوامل قدرت ملی، نقش مهمی در جهت نیل به امنیت ایفا می‌نماید و نقش‌آفرینی سایر عوامل را تحت تأثیر قرار می‌دهد و یکی از عوامل مهم تعیین کننده در همه جوامع بوده و عملکردهای متفاوتی از خود بروز می‌دهد (مینایی و زهدی، ۱۳۹۱: ۷۳). به عبارت دیگر جمعیت و مسایل مربوط به آن، از جمله مسائل و پیچیده و چندبعدی جوامع انسانی بوده که هم تحت تأثیر عوامل اقتصادی، فرهنگی اجتماعی، سیاسی، امنیتی است و هم بر آنها تأثیر می‌گذارد (برگرفته از گزارش شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۳). بسیاری از عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و امنیتی که به مرور زمان در مسیر تحول کشورها رخ می‌دهد از جمله مولفه‌های مهمی بوده که بر تغییرات جمعیتی بسیار تأثیرگذار می‌باشد. بسیاری از نواحی جغرافیایی، توانایی مناسبی برای حیات انسانی دارند. نواحی طبیعی با وضعیت بد سکونت نیز وجود دارند که زندگی انسان‌ها در آنجا با تنگناهای زیادی روبرو است. نواحی خشک، نیمه‌خشک و کویری جزو این نواحی هستند (شفقی، ۱۳۹۳: ۹). از سوی دیگر، استقرار امنیت در نواحی با ضریب جمعیتی کم، همچون نواحی کویری، مشکل‌تر از نواحی دارای جمعیت انبوه است؛ چراکه وجود جمعیت و حرکت در مسیر بهبود زندگی آنها، در ارتقای امنیت، تأثیر بسیار زیادی دارد (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۳: ۳۱). نواحی خالی از سکنه، به سبب نبود استقرار جوامع انسانی پایدار و نیمه پایدار، نه تنها تعلق مکانی و هویت انسانی پایی دارند، بلکه موقعیت مناسبی برای تحرکات افراد سودجو فراهم می‌کند؛ از این رو، یکی از اقدامات و گام‌های ضروری برای ارتقاء امنیت کویری، ارائه راهکارهای مربوط به تهدیدات امنیتی است (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۰: ۲۸۰). با توجه به وضعیت محیطی امنیت در مناطق کوهستانی، جنگلی با امنیت در کویر متفاوت است و به طبع آن نیز تهدیداتی که در این منطقه (کویر) متصور است با دیگر نواحی متفاوت خواهد بود لذا راهکارها و برنامه‌ریزی‌ها در آن راستا نیز مستلزم آنست که در هر منطقه با توجه به شرایط خاص منطقه و اقلیمی آن تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی صورت پذیرد.

تقریباً بیشترین وسعت استان اصفهان را اقلیم بیابان و کویر به خود اختصاص داده است. اراضی استان اصفهان، ۱۰۷۰۱۹ میلیون هکتار بوده که حدود ۱۰ درصد آن را، محدثات و اراضی شهری و باغات و زمین‌های زراعی تشکیل داده و مابقی اراضی ملی محسوب می‌شود. از مجموع ۴۱ درصد اراضی کویری استان اصفهان مساحتی بالغ بر ده هزار کیلومتر مربع آن را شن‌های روان و تپه‌های شنی بلند و کوتاه پوشانده است. مساحت مناطق کویری استان ۴۳۹۴۷ کیلومتر مربع می‌باشد. بر این اساس ۶ شهرستان از

۲۳ شهرستان استان شامل شهرستان‌های اردستان، خور و بیابانک، نائین، نطنز، آران و بیدگل و شرق اصفهان به صورت مستقیم و چندین شهرستان دیگر مانند، گلپایگان، کاشان، شهرضا، برخوار و میمه، و نواحی مرکزی شهر اصفهان نیز به شکل غیرمستقیم تحت تاثیر این اقلیم و مسائل آن هستند و با توجه به سوابق این مناطق در خصوص تحرکات مختلف ضد امنیتی در صورت عدم بررسی تهدیدات امنیتی این منطقه وسیع عملاً بخش اصلی مسائل مختلف امنیتی را در استان نادیده گرفته‌ایم و با پیش‌روی سریع کویر به مناطق دیگر تسهیلات لازم برای ناامن نمودن این منطقه با حضور اشرار، قاچاقچیان مواد مخدر، عوامل نفوذی را عملاً هموار نموده‌ایم (علیزاده و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۸).

سه سطح تهدیدات امنیتی سخت، نیمه‌سخت و نرم را می‌توان در کویر مورد بررسی قرارداد. تهدیدات در حوزه سخت اولین سطح بوده که کویر بیشتر به عنوان معبری مناسب برای هرگونه عملیات زمینی و عملیات‌های ترکیبی در نظر گرفته می‌شود. در این نوع تهدید کویر می‌تواند به عنوان یک دهلیز، شرق کشور را به مرکز متصل نموده و بخش قابل توجهی از کویر، از استان اصفهان می‌گذرد و بیشتر به مسائل نظامی، رده‌های پدافندی، موانع و دهلیزهای عبوری و پایش و دفاع ارتباط پیدا کرده که این نوع تهدید موضوع پژوهش نمی‌باشد.

دومین سطح تهدیدات در حوزه نیمه سخت بوده که بیشتر کویر را به لحاظ وجود تاسیسات هسته‌ای و حساس در کویر استان، و وجود محور اصلی قاچاق انسان (اتباع افغانستان و پاکستان) به کشور و حضور اتباع بیگانه، جاسوسی توسط سرویس‌های بیگانه در قالب گردشگر، و جابجایی مواد مخدر در گستره‌ی کویر، آن را مورد توجه قرار داده است.

سطح سوم تهدیدات در حوزه نرم بوده، که می‌توان به خالی شدن سکونتگاه‌ها و روستاهای کویری از سکنه و افراد بومی و مسائل زیست محیطی و فقیرتر شدن مردم این ناحیه به دنبال خشکسالی‌های پی در پی و عواقب ناشی از آن و مواردی که از لحاظ اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی ایجاد می‌شود اشاره نمود که به تبع آن حوزه تهدیدات در کویر را افزایش می‌دهد (فاطمی‌نسب و همکار، ۱۳۹۹: ۱۵۷).

با توجه به اینکه نبود امنیت، تهدید را به دنبال خواهد داشت و میزان جمعیت، کاهش جمعیت، پراکندگی جمعیت و مهاجرت فرستی می‌تواند بر امنیت تاثیرگذار باشد و به دنبال خود تهدید ایجاد کند و به نوعی می‌تواند از تهدیدات بالقوه مناطق کویری محسوب شود و نظر به اینکه استان اصفهان در سطح سوم تهدیدات ذکر شده می‌باشد، لذا به دنبال پاسخ به این سوال هستیم که تهدیدات امنیتی متصور از مسائل جمعیتی کویر استان اصفهان چیست؟ و راه کارهای مقابله با آن کدام است؟

ادبیات و مبانی نظری تحقیق:

پیشینه تحقیق

- محمدباقر خرمشاد، مسعود آقامحمدی، سعید بابایی (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان "متغیرهای جمعیتی مؤثر در امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران" که به روش توصیفی پیمایشی انجام شده بیان داشته، علیرغم اینکه رابطه جمعیت و امنیت ملی یک رابطه دوسویه و متقابل می‌باشد؛ اما تغییرات جمعیتی نقش بسیار مؤثرتری در مسائل امنیتی دارد. تغییرات جمعیتی با تأثیرگذاری بر مسائل فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی کشورها تأثیر تعیین کننده‌ای بر امنیت ملی کشورها دارند. نتایج تحقیق حاکی از آن است در متغیرهای کمی رشد جمعیت، ترکیب دینی و مذهبی جمعیت و ترکیب قومی و زبانی جمعیت بیشترین امتیاز و در متغیرهای کیفی، تغییرات جمعیتی در حوزه نخبگان، بصیرت و ارزش‌های فرهنگی جمعیت، ترتیب بیشترین اثر را بر امنیت ملی کشور دارند.

- حامد بایسته (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان "تأثیر توسعه خوشه‌های صنعتی ساحلی بر حفظ جمعیت و امنیت ملی نگرشی ویژه بر نقش توسعه بندرها در صنعت صیادی" بیان داشته که حضور جمعیت فعال در هر منطقه‌ای، امنیت و شکوفایی اقتصادی پایدار را توأمان برای آن منطقه به ارمغان خواهد آورد. ایجاد فرصت‌های شغلی جذاب به تعداد کافی و متناسب با جغرافیا و آب و هوای این منطقه، کلیدی‌ترین اقدام در ایجاد و تثبیت پوشش جمعیتی موردنظر است. در این راستا، این تحقیق بایان اهمیت توسعه جمعیت مردمی سواحل جنوبی در امنیت ملی، به ارائه مدل‌های کلی خوشه‌های صنعتی زمینه‌ساز این هدف پرداخته است و با بررسی اسناد بالادستی نظام در این حیطه، پیشنهاد راه اندازی و مدیریت برای فعالیت مداوم سه خوشه صنعتی شیلات، گردشگری و نخیلات در استان‌های جنوبی کشور را ارائه داده است. در ادامه بر اساس توسعه‌های اخیر صورت گرفته در کشور در ساخت بنادر کوچک چندمنظوره، با بررسی و تحلیل آمار حوزه صید و صیادی، به چرایی الزام توسعه خوشه صنعتی صیادی و زیرساخت‌های مرتبط با آن پرداخته است. نتایج این تحلیل‌ها نشان می‌دهد که در صورت تکمیل زیرساخت‌ها و زنجیره تأمین خوشه صنعت صیادی، نه تنها اشتغال پایدار در سواحل جنوبی کشور ایجاد می‌شود، بلکه با گسترش رضایت ساحل نشینان و مهاجرت معکوس، امنیت ملی در این نواحی تضمین خواهد شد.

- سید حسن عبدالهی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان "جمعیت و تأثیر آن بر توسعه و امنیت ملی کشورهای جهان سوم" که به روش توصیفی -تحلیلی انجام شده بیان داشته که جمعیت امری پسندیده است و تمامی ادیان آسمانی و به ویژه اسلام، پیروان خود را به افزایش جمعیت با ایمان و شایسته در حد توان توصیه می‌کنند؛ اما طبیعی است که توجه به مقتضیات زمان، مکان، شرایط اقلیمی و میزان جمعیت اقتضا دارد که با برنامه ریزی، امکانات و مهیا ساختن زیرساخت‌های لازم، جمعیت را در حدی که پاسخگوست، تکثیر و متعادل نمود. بنابراین، نمی‌توان به یک باره و به طور مطلق حکم به نفی افزایش و یا کاهش جمعیت داد و توجه به مجموع شرایط و زیرساخت‌ها، شرایط

اکولوژیکی، اقلیمی و تنوع آب و هوایی، تولیدات و محصولات کشاورزی و صنعتی، نیروی کار و فرهنگ کار و... امری ضروری است. از این رو، ممکن است در مقطعی افزایش جمعیت امری مطلوب و در مقطعی دیگر کاهش آن امری پسندیده باشد. با این وجود جمعیت با داشتن شرایطی از عوامل اصلی توسعه و پایداری امنیت ملی کشورها به ویژه کشورهای جهان سوم محسوب می‌گردد.

- محسن مرادیان، سلیمان ایانلو، وحید میرحسینی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان **"پوش محیطی مؤلفه جمعیتی جمهوری اسلامی ایران در راستای تحکیم اقتدار و امنیت ملی** بیان داشته که مطابق نظریات علمی جامعه‌شناختی و امنیتی، مؤلفه جمعیتی یک جامعه، همواره به عنوان یکی از بنیان‌های اصلی قدرت ملی آن کشور قرار داشته و بر این اساس واجد تأثیرگذاری مستقیم در نیل به اقتدار و امنیت ملی آن کشور است. در جمهوری اسلامی ایران کارکردهای بهینه‌ساز این مؤلفه در مبانی امنیتی و اقتداری نظام، از سالهای گذشته تاکنون دارای شرایط نامطلوب، علی‌الخصوص در بعد کمی جمعیت، با کاهش نرخ زاد و ولد در سطح خانواده‌ها مواجه گردیده است. این تحقیق که با روش کمی و کیفی و با رویکرد آمیخته با بهره‌گیری از روش مطالعه اسنادی - کتابخانه‌ای و در قالب پرسشنامه انجام شده است. حاکی از آن است که تمامی ۳۵ شاخص جمعیتی شناسایی شده در تحکیم اقتدار و امنیت ملی کشور موثر بوده و ۲۱ مورد از شاخص‌های مذکور در حوزه داخلی و ۱۴ مورد در حوزه خارجی می‌باشند که از بین گویه‌های داخلی و خارجی مذکور به تفکیک پنج مورد از مهمترین نقاط قوت-ضعف و فرصت-تهدید مؤلفه‌های جمعیتی کشور شناسایی گردید.

- رستم صابری فر و سعید پوسان (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان **"نقش امنیت در ماندگاری جمعیت در مناطق مرزی شرق کشور. مورد مطالعه شهرستان میرجاوه، استان سیستان و بلوچستان"** به بررسی نقش امنیت در ماندگاری جمعیت پرداخته‌اند. روش پژوهش از توصیفی-تحلیلی با رویکرد پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق شامل ۱۱۰۰ نفر از قشرهای مختلف ساکن در شهر میرجاوه و روستاهای تابعه می‌باشد که حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران به تعداد ۲۱۱ نفر مشخص شد و در نهایت با روش نمونه‌گیری تصادفی در قالب پرسشنامه، داده‌های مورد نیاز از آنها اخذ شد. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که رابطه معناداری بین امنیت و ماندگاری جمعیت وجود دارد. به این معنی که هرچه امنیت کاهش یابد به همان میزان مهاجرت افزایش می‌یابد و هرچه جمعیت کاهش یابد، به تبع آن تمهیدات امنیتی کاهش و به طور کلی امنیت کاهش پیدا می‌کند. در این مقاله راهکارهای زیر ارائه شده است: برنامه‌ریزی راهبردی روستایی براساس ظرفیت‌های موجود در مناطق مرزی؛ اجرای پروژه‌های عمرانی؛ جلب مشارکت‌های مردمی در راستای برقراری امنیت؛ ایجاد تسهیلات و اعطای سیاست‌های تشویقی ویژه برای جلوگیری از مهاجرت؛ انجام پروژه‌های تحقیقاتی در راستای شناخت نقاط ضعف و قوت.

- علیرضا محرابی، روح الله نیکزاد، محمد ساسانی‌پور (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان "تبیین ژئوپلیتیک رشد جمعیت و امنیت ملی ایران" بیان داشته که جمعیت و رشد آن از مؤلفه‌های مؤثر در ژئوپلیتیک و امنیت ملی کشورهاست. در این پژوهش شاخص‌های جمعیت ایران با تأکید بر رشد و اثرگذاری آن بر ضریب پایداری امنیت ملی مطالعه شده است. فرضیه تحقیق وجود رابطه معنادار بین افزایش نرخ رشد جمعیت و تنزل ضریب پایداری امنیت را تایید نموده و یافته‌های پژوهش در ارتباط با شاخص‌های جمعیتی ایران از قبیل بالا بودن نرخ بیکاری و افزایش آن، افزایش تحصیل‌کردگان دانشگاهی وضعف یا نبود زمینه اشتغال و بیکاری از فرضیه تحقیق مزبور بوده که مورد تایید قرار گرفته است.

- محمدباقر قالیباف، حسین محمدیان، غلامحسین حیدری، (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان "تحلیل نقش جمعیت کلان شهر تهران در قدرت ملی کشور" بیان داشته که قدرت ملی به عنوان مفهومی ژئوپلیتیکی ویژگی و صفت جمعی افراد یک ملت را منعکس می‌کند و همزمان به عنوان یک صفت فردی در رابطه با یک کشور یا یک دولت تجلی پیدا می‌کند. جمعیت و ویژگی‌های آن به عنوان یک عامل مؤثر در توسعه و قدرت ملی یک کشور محسوب می‌گردد و می‌تواند در یک کشور کارکرد مثبت و کشور دیگری کارکرد منفی داشته باشد. این پژوهش که به روش توصیفی - تحلیلی انجام شده به نقش جمعیت در کلان شهر تهران و تاثیر آن بر قدرت ملی پرداخته و نقش آن را دارای کارکرد منفی می‌داند. در جمع بندی پیشینه تحقیق و از نقاط اشتراک پژوهش‌های انجام شده با پژوهش حاضر این نکته قابل توجه است که همه پژوهش‌های انجام شده به نوعی نقش جمعیت و ارتباط آن را با امنیت و امنیت ملی و قدرت ملی مورد بررسی و مذاقه قرار داده‌اند و در بیان نقاط افتراق موارد ذکر شده با پژوهش حاضر که در واقع نوآوری این تحقیق نیز محسوب می‌شود میتوان به عدم توجه به تهدیدات و آسیب‌های متصور از کاهش جمعیت اشاره نمود. در واقع کاهش آسیب‌پذیری‌ها می‌تواند بر امنیت تاثیر گذار باشد. نکته مهم و قابل تامل این است که وجود آسیب در هر منطقه می‌تواند جذابیت تهدیدات را افزایش داده و تقریباً دستیابی به امنیت را مشکل خواهد کرد. در واقع ناامنی برآیند تهدید و آسیب‌پذیری است. ناامنی در ساده‌ترین حالت نتیجه معادله ذیل خواهد بود:

$$I = T * V \quad \text{ناامنی} = \text{تهدیدات}^1 * \text{آسیب‌پذیری}^2$$

نکته حائز اهمیت این فرمول این است که به هر میزانی که آسیب‌پذیری به صفر نزدیک‌تر شود به همان میزان ناامنی کاهش خواهد یافت به طوری که اگر آسیب‌پذیری صفر گردد ناامنی کاهش چشم‌گیری خواهد

¹ Insecurity

² Threat

³ Vulnerability

داشت گرچه تهدید وجود داشته باشد. لذا کاهش جمعیت می تواند آسیب پذیری را بالا برده و تهدیدات را جذب نموده و باعث ناامنی و عدم امنیت شود.

مفهوم شناسی

تهدید^۱

تهدید در لغت، معانی مختلف اما نزدیک به هم دارد. در زبان فارسی برخی از فرهنگ لغات آن را به ترساندن، بیم دادن و بیم عقوبت دادن معنا کرده اند (عمید، ۱۳۸۹: ۲۷۸). مفهوم تهدید به واسطه رابطه وثیقی که با امنیت دارد، با برداشت های متفاوت، اما در یک راستا قابل تعریف است (ساوه درودی، ۱۴۰۰: ۲۸۸). تهدید وضع و حالتی است که در آن مجموعه ای از ادراکات و تصورات نسبت به پدیده ها و رابطه آنها با بقا، کمیت یا کیفیت ارزش های اساسی و مورد احترام وجود داشته و بر خطر جدی یا امکان نابودی آن ارزش ها دلالت دارد. تهدید دارای یک مفهوم انتزاعی است، تعیین زمان وقوع تهدید و چگونگی در معرض قرار گرفتن امنیت به سادگی امکان پذیر نیست، از طرفی موضوع تهدید پدیده های بیناذهنی است. مفهوم بیناذهنی به این مهم اشاره دارد که تهدید در رابطه میان عامل تهدید و حوزه تهدید ساخته می شود (کریمی، ۱۳۹۳: ۲۹).

امنیت^۲

در فرهنگ فارسی دکتر معین واژه ای امنیت در امان بودن، ایمن بودن، ایمن شده، بی بیمی و نبود ترس آمده است (معین، ۱۳۸۷: ۹۸). همچنین در لغت نامه فارسی به معنی در امان بودن، آرامش و آسودگی و ایمنی آمده است. (عمید، ۱۳۸۴: ۱۹۸) در فرهنگ دهخدا امنیت در لغت به معنای ایمن شدن و در امان بودن آمده است (دهخدا، ۱۳۹۵: ۲۸۹۴). مازلو پس از نیازهای اولیه بشر (شامل هوا، غذا، مسکن، پوشاک)، بلافاصله نیاز به امنیت را جای داده و سایر نیازهای انسان را علیرغم ضرورت غیرقابل انکار آنها، در اولویت بعدی آورده است (مرادیان، ۱۳۸۸: ۱۱) لذا از مهمترین و برترین نیازهای اساسی هر فرد در طول حیات مادی و معنوی، ایمن بودن و نداشتن ترس از بروز خطر و بلایای طبیعی و غیرطبیعی است (رزمجو، ۱۳۸۶: ۳). به همین علت است که پدیده امنیت در مقابل واژه آسیب، شکل و معنا گرفته و امروزه دربرگیرنده سلامت عام، بهزیستی اقتصادی، ثبات اجتماعی، صلح سیاسی، آرامش روانی و آسایش زندگی بوده و با پیشگیری نیز در ارتباط می باشد. بنابراین امنیت نسبی بوده و دارای اولویت ها و متغیرهای فراوانی در زمینه های مختلف یک جامعه است (عطارزاده، ۱۳۷۷: ۸۹). امنیت کویر براساس تعریف دبیرخانه شورای امنیت کشور، «یعنی وجود زیرساخت های لازم برای دفع تهدیدات و آسیب های ناشی از کویر و آمادگی برای رویارویی با هر تهدید یا حمله ای از جمله تردد اشرار،

قاچاقچیان و معاندان نظام، استفاده احتمالی دشمن از این مناطق برای فرود هواپیماهای نظامی و پیاده کردن نیرو و غیره» که از طریق کویر علیه کشور صورت می‌گیرد (شورای امنیت کشور، ۱۳۹۰: ۲).

جمعیت: به تمام یا بخشی از ساکنان یک ناحیه جغرافیایی اعم از شهر یا روستا که در کنار هم زندگی می‌کنند، جمعیت گویند. همچنین به جمعیت‌های ویژه‌ای که برای منظوری خاص، در زمانی مشخص و مکانی معین دور هم گرد آیند جمعیت گفته می‌شود. و در اصطلاح به کلیه کسانی که به‌طور دائم و مستمر در یک واحد جغرافیایی (کشور، استان، شهرستان، شهر یا روستا) دور هم و به‌صورت خانواده و خانوار زندگی می‌کنند، جمعیت گفته می‌شود (تقوی، ۱۳۸۸: ۳).

نقش عوامل انسانی در جغرافیا که به رابطه انسان با محیط زیست و محیط با انسان می‌پردازد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. جمعیت و نفوس در صدر فهرست ملاحظات و بررسی‌های فرهنگی جای دارد و به دلایل سیاسی، امنیتی و نظامی لازم است که مورد توجه اساسی قرار گیرد. آمارهای جمعیت، میزان و اندازه، جمعیت و نفوس، پراکندگی جمعیت، گروه‌های سنی و تراکم جمعیت شهری و روستایی را آشکار و معین می‌سازد (صفوی، ۱۳۸۲: ۶۴).

کویر^۲

کویر به نمکزار یا زمین‌هایی گفته می‌شود که مقدار نمک آنها آنقدر زیاد است که قابل رویش برای گیاهان زراعتی نیست، اما امکان دارد که گیاهان غیرزراعتی مقاوم به شوری بتوانند در آنجا برویند. کویر در بسیاری از مناطق ایران از جمله در مناطق بیابانی (کویر لوت) مناطق خشک (کویر مرکزی، قم، جاجریم، بجستان) و حتی مناطق نیمه خشک (کویر کبودان در آذربایجان شرقی) وجود دارد (شفقی، ۱۳۹۳: ۵۳).

امنیت و تهدیدات امنیتی

تهدید مفهومی انتزاعی است که در هم تنیدگی عمیقی با مفهوم امنیت دارد هر جا که موضوع امنیت مورد مذاقه قرار گیرد حتماً از تهدید نیز سخن به میان می‌آید در عین حال نمی‌توان از تهدید سخن گفت ولی امنیت و تاثیر آن را نادیده گرفت. صاحب‌نظران در مورد تعریف تهدید نیز مانند تعریف امنیت اختلاف نظر دارند متناسب با دیدگاه خود تعریفی خاص ارائه نموده‌اند لذا تاکنون تعریف دقیق و روشنی از تهدید توسط اندیشمندان امنیتی ارائه نگردیده است. ارائه یک تعریف دقیق از تهدید به دلیل چند وجهی بودن و ارتباطش با امنیت، منافع و اهداف و استراتژی‌ها پیچیده و مشکل است. "لرنر"^۳ تهدید را عبارت از هر چیزی که بتواند ثبات و امنیت را در یک کشور به خطر اندازد دانسته و معتقد است تهدیدات منافع را

¹ Population

² Desert

هدف قرار می‌دهند. مفهوم تهدید در نگرش سیستمی، تعادل در سیستم بیان شده است. یعنی عاملی که اجازه نمی‌دهد سیستم به اهداف خود خویش برسد در پاره‌ای از متون نیز تهدید به معنای توانایی‌ها، نیت و اقدامات دشمنان بالفعل و بالقوه برای ممانعت از دستیابی خودی به مقاصد امنیتی تعریف شده است (عبدالله‌خانی، ۱۳۸۷: ۸۴). در تجزیه و تحلیل عوامل تهدید، ضرورت دارد به انگیزه تهدید، زمینه تهدید، هدف تهدید، نوع تهدید، منطقه تهدید، ابزارهای تهدید، مکانیسم تهدید، زمان تهدید، احتمال وقوع تهدید، احتمال موفقیت تهدید، اراده تهدید، تحمل تهدید، مدیریت تهدید توجه گردد تا برنامه‌ریزی مناسب بتوان تهدید را به فرصت تبدیل نمود (مرادیان، ۱۳۹۶: ۲۹۸). برخی هر گونه تجاوز به حق حاکمیت دولت‌ها در اداره امور داخلی و خارجی خود را تهدید دانسته‌اند. "مارتین"^۱ در تعریف تهدید معتقد است تهدید به احساس عینی از یک حالت یا وضعیت دلالت دارد که هم برای طرفین درگیر و هم برای یک ناظر مستقل و بی طرف، حکایت از خطر قریب الوقوع دارد (درویشی سه‌تلائی، ۱۳۷۴: ۱۴۵). تهدید یک عنصر ذهنی است که ادراک و احساسات طرفین درگیر را شامل می‌شود. "بوزان" عوامل موثر در جدی بودن تهدید را شامل موارد ذیل می‌داند.

۱- مشخص بودن هویت تهدید ۲- قریب الوقوع بودن یا نزدیکی آن از لحاظ زمانی (فوریت تهدید) ۳- تهدید شدت احتمال وقوع تهدید ۴- اوضاع و شرایط تاریخی که باعث تقویت تهدید می‌شوند (بوزان، ۱۴۰۱: ۱۷۰). بوزان معتقد است فقدان امنیت و ناامنی بازتاب ترکیبی از تهدیدها و آسیب‌پذیری‌ها است که جدا ساختن معنادار آنها از یکدیگر ناممکن است. از نظر او مهمترین مفهوم تهدید آن است که متوجه امنیت و منافع ملی می‌گردد. به عبارت دیگر تهدید پدیده‌ای است که می‌تواند ثبات و امنیت را در یک کشور به خطر اندازد.

یکی از معروف‌ترین تعاریف تهدید امنیتی، تعریف "ریچارد اولمان" است. وی تهدید امنیت ملی را اقدام یا نتیجه رویدادهایی می‌داند که اولاً به طرز موثر در طول مدت نسبتاً کوتاه، کیفیت زندگی ساکنان یک کشور را در معرض خطر کاهش قرار داده و ثانیاً دامنه انتخاب‌های سیاست‌گذاران یک کشور یا واحدهای خصوصی غیرحکومتی (افراد، گروه‌ها، شرکت‌ها) را به شدت محدود می‌کند. این نظر "ریچارد اولمان" هر چند مرزهای سستی تعریف تهدید که صرفاً بعد نظامی استوار بودند را اصلاح کرده است، اما همچنان تاثیر رویکرد سخت افزارانه در شناخت و تحلیل تهدید قرار دارد. به عبارت دیگر مرجع گفتمان سلبی در مقام شناخت و تحلیل امنیت، منجر شده تا تهدید به مقوله‌ای عینی که می‌تواند ابعاد و تجلیات متعددی در حوزه‌های مختلف سیاست، اجتماع و فرهنگ، اقتصاد، محیط زیست و ... داشته باشد تبدیل شود (افتخاری، ۱۳۸۵: ۷۸). از

^۱ Martin

^۲ Richard Ullman

نظر "اولمان" نوع تهدید و شدت تهدید دو عنصر اصلی تهدید امنیتی محسوب می‌شوند. باتوجه به این تعریف به نظر می‌رسد تهدید زمانی تبدیل به یک موضوع امنیتی می‌شود که با سه موضوع، مردم، کشور و حکومت در ارتباط باشد. همچنین می‌توان تهدیدات امنیتی را تهدیداتی دانست که اهداف و ارزش‌های حیاتی یک کشور را به گونه‌ای در معرض خطر قرار دهند که در آنها تغییر ماهوی و اساسی صورت پذیرد تهدیدات را می‌توان میزان توانمندی‌های حریف نیز دانست این توانمندی‌ها عمدتاً از ابعاد سیاسی-نظامی برخوردار بوده و علیه یک نظام به کار می‌روند (مرادیان، ۱۳۹۶: ۳۰۰).

افتخاری و نصری می‌نویسند: "مسئله امنیتی جوامع انسانی را نه جنگ، بلکه تضاد و تعارض-که مفهومی وسیع‌تر از جنگ داشته و آن را نیز شامل می‌شود-شکل می‌دهد بر این اساس، تهدید از درون تضادها و تعارض‌هایی که در سطوح و ابعاد مختلف حیات اجتماعی سیاسی شکل می‌گیرد، پدید آمده لذا ما با طیف متنوعی از تهدیدات-و نه فقط تهدیدات نظامی- مواجه هستیم (افتخاری و همکار، ۱۳۸۳: ۳۷). پاره‌ای از متون سیاسی امنیتی تهدید را به معنای توانایی‌ها، نیت و اقدامات دشمنان بالفعل و بالقوه برای ممانعت از دستیابی موفقیت‌آمیز خودی به علائق و مقاصد امنیتی یا مداخله به نحوی که نیل به علائق و مقاصد به خطر افتد تعریف کرده‌اند (حسینی، ۱۳۸۶: ۴۲).

ماهیت تهدید

چون امنیت مفهومی همه جانبه بوده و ابعاد گوناگون دارد، تهدیدات امنیتی نیز می‌توانند دارای ماهیت‌های گوناگونی باشند برخلاف گذشته که گرایش کلی ادبیات امنیت ملی بر ماهیت و بعد نظامی تهدیدات علیه امنیت متمرکز بوده، امروزه تهدیدات غیرنظامی اهمیتی ویژه در مسائل مربوط به امنیت پیدا کرده‌اند. تاکنون تقسیم‌بندی‌های گوناگون درباره ماهیت تهدیدات امنیتی مطرح شده است. این نوع تقسیم‌بندی‌ها بیشتر به واسطه اختلاف سلیقه و تفاوت حوزه‌های مطالعاتی محققین بوده است تا اختلاف نظر در اصل موضوع. برخی که جنبه نظامی تهدیدات را اصل می‌دانند تهدیدات را به دو گونه نظامی و غیرنظامی تقسیم کرده‌اند. اما به تازگی با زوال تدریجی اهمیت نظامی‌گری در اندیشه محققین تقسیم‌بندی نوینی زیر عنوان تهدیدات کم‌تر سیاسی مطرح شده است (درویشی سه‌تلانی، ۱۳۷۴: ۱۴۸). تا پیش از جنگ جهانی دوم واقع‌گرایی بر جهان مسلط بود، امنیت نظامی و جلوگیری از تهدید نظامی، اصل بود. درگیری در سطح جهان نیز برای کسب قدرت بیشتر و مبتنی بر توان و قدرت نظامی بود. رویکرد نظامی محور با توجه به تهدید نظامی در دوران جنگ سرد ادامه یافت. واز اوائل دهه ۱۹۸۰ این رویکرد مورد چالش قرار گرفت و به امنیت مضیق که تهدید نظامی محور بود، انتقاد شد. "دیوید بالدوین" معتقد بود در جنگ سرد نیز حوزه

¹ David Baldwin

مطالعات امنیتی نظامی محور است، اما در دنیای پس از جنگ سرد، حوزه مطالعات امنیتی، تحلیل مسائل امنیتی در سطح داخلی و خارجی را که تابع مسائل نظامی نمی‌باشند محدود و مشکل ساخته است (عبدالله خانی، ۱۳۸۶: ۱۴۱). تغییر و تحول مفهوم تهدید نظامی به سایر جنبه‌ها، با تغییر مفهوم امنیت مرتبط است. اکنون مفهوم امنیت موسع شده و این مفهوم دیگر نمی‌تواند با تعریف مضیق قبلی پاسخگوی ابهامات بین‌المللی باشد. در اواخر دهه ۱۹۸۰ پس از اضمحلال ساختارهای جنگ سرد و جهان دوقطبی، فرصتی برای رشد مفهوم موسع امنیت و تهدید ایجاد گردید.

الگوهای ارزیابی تهدیدات

برای ارزیابی تهدید میتوان از چند روش کلی استفاده کرد: روش اول شناسایی تهدید مبتنی بر اهداف مرجع است. در این روش از طریق سنجش تأثیر هر یک از تهدیدات شناسایی شده بر اهداف مرجع، تهدیدات مشخص خواهد شد. روش دوم؛ ارزیابی تهدیدات از طریق طراحی سناریوها است. براساس این روش برای هر تهدید شناسایی شده سناریوهای احتمالی آن ترسیم خواهد شد. سپس با توجه به سناریوهای موجود، درجه تهدید تعیین خواهد شد. روش سوم در ارزیابی تهدیدات، اولویت بندی تهدیدات شناسایی شده است. در این روش با استفاده از فهرست تهدیدات شناسایی شده و برخی معیارهای اساسی که از سوی نخبگان مورد پذیرش قرار گرفته، تهدیدات اولویت بندی می‌شوند، سپس براساس وزن هر تهدید با مبنا قراردادن حداقل تهدیدات امنیتی، این وزن مورد پذیرش در خصوص نوع تهدیدات تعیین خواهند شد (زکریا و همکار، ۱۴۰۰: ۱۲۶).

تهدید در مکتب کپنهاگ

این مکتب که «باری بوزان» و «ال ویور» از پایه‌گذاران آن می‌باشند، بر فراز نظریه نئورئالیستی شکل گرفته است. این مکتب به جای تبیین مفهوم امنیت براساس قدرت - امنیت، به تبیین مفهوم امنیت براساس تهدید - امنیت می‌پردازد و براساس همین استنباط امنیت را احساس رهایی از تهدید تعریف می‌نماید (عبدالله خانی، ۱۳۹۰: ۱۳۵).

از نظر مکتب کپنهاگ شناسایی امنیت ملی صرفاً پس از درک معقول از ماهیت تهدیدات و آسیب‌پذیری‌ها امکان‌پذیر است. همچنین فقدان امنیت و یا وجود ناامنی، بازتاب ترکیبی از تهدیدها و آسیب‌پذیری‌هاست که جدا ساختن معنادار آنها از یکدیگر ناممکن است. بر این اساس سیاست امنیت ملی می‌تواند روی مسائل داخلی تمرکز نموده و در پی کاهش آسیب‌پذیری‌های دولت باشد یا بر مسائل خارجی تمرکز داشته و از طریق منابع ذی‌ربط درصدد کاهش تهدیدات خارجی برآید (بوزان، ۱۳۹۶: ۱۳۵).

شناخت آسیب‌پذیری‌ها نسبت به تهدیدات آسان‌تر است. براین اساس از نظر بوزان به دو دلیل تهدیدات را مشکل می‌توان شناخت. دلیل اول مربوط به «مسئله عینی یا ذهنی بودن» تهدید است. دلیل دوم تشخیص تهدیدات امنیتی از تهدیدات غیرامنیتی است. لذا به راحتی نمی‌توان گفت همه تهدیدات، مسائل امنیت ملی هستند. تفاوت میان چالش‌های عادی و تهدیدات ملی باید از روی طیف گسترده تهدیدات شناسایی شود. این‌که دقیقاً کدام نقطه این طیف را باید آغاز مسئله امنیت ملی تلقی کرد بیشتر تابع انتخاب‌های سیاسی است (بوزان، ۱۳۷۹: ۹۶).

همچنین از نظر مکتب کپنهاگ تهدیدات به دو دسته کلی قابل تقسیم است: اول تهدیدات موقت و سپس تهدیدات نهادینه شده. براین اساس اگر یک تهدید همواره و به صورت مستمر وجود داشته باشد و به دنبال آن نوعی حس ضرورت در خصوص آن نهادینه شود، با تهدیدات نهادینه شده مواجه هستیم. از سوی دیگر چنانچه یک پدیده تبدیل به تهدید شود، اما دارای ریشه در گذشته نباشد و یا تکرارپذیری متوالی در یک پروسه زمانی نسبتاً طولانی نداشته باشد چنین تهدیدی بیشتر موقتی است (Buzan, Waver, Wild, 1998:34-35).

بوزان در مکتب کپنهاک تهدید تک بعدی را به تهدیدات پنج گانه نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی تبدیل نمود و برای این منظور از مفهوم بقاء و مفهوم تهدید وجودی استفاده کرد. وی در این رابطه می‌گوید: "تهدید وجودی تنها در ارتباط با ویژگی خاص مرجع مورد نظر درک می‌شود. در اینجا ما با معیارهای جهانی وضعیتی که حیات بشر را تهدید می‌کند سر و کار نداریم. ویژگی وجودی حیات در بخش‌ها و سطوح مختلف تحلیل، متغیر است. از این رو ماهیت تهدیدات وجودی نیز متغیر می‌باشد (بوزان، ۱۴۰۱: ۳۴) در این مکتب تهدید نظامی، توسل به زور در اشکال مختلف یا تهدید به استفاده از زور است، که باعث نقض روابط مسالمت آمیز سیاسی شده و حتی روابط اقتصادی و اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. تهدید سیاسی متوجه ثبات سازمانی دولت است و هدف آن فشار بر حکومت در مورد سیاستی خاص تا براندازی و تضعیف آن پیش از تهاجم نظامی است. تهدید اقتصادی از پیچیده‌ترین انواع تهدیدات امنیتی است چراکه در اقتصاد بازار، مشکلات متعددی مانند محدودیت صادرات، رقابت شدید خارجی، ارز و نرخ بهره و ... وجود دارد اما وقتی به امور نظامی و سیاسی گسترش می‌یابد تأثیرشان بر امنیت روشن شده و تهدید محسوب می‌گردند. تهدید اجتماعی در روابط بین دولت‌ها با حمله به هویت ملی مرتبط است و چون هویت ملی در داخل کشور شکل می‌گیرد لذا از داخل نیز تهدید می‌شود. تهدیدات زیست محیطی قبلاً مورد توجه نبوده و آن را بخشی از سرنوشت محتوم آدمی می‌دانند. اما امروز با افزایش فعالیت انسان که بر شرایط حیات و محیط زیست تأثیر گذاشته تهدیدات زیست محیطی در چارچوب امنیتی قرار گرفته‌اند (توکلی ۱۳۸۴: ۱۳).

بوزان چنین استنباط می‌کند که اولاً تهدید امنیتی می‌بایست متوجه ارزش‌های اساسی و حیاتی بازیگر از جمله اهداف، منافع ملی، دولت، تمامیت ارضی، استقلال و ... گردد. ثانیاً هر تهدیدی صبغه امنیتی نداشته و به صرف تهدید بودن نمی‌توان برچسب امنیتی به آن زد. «ریچارد المان» نیز تهدید را به مثابه یک پدیده امنیتی به «رفتار یا مجموعه‌ای از اقدامات که برای زندگی یک بازیگر ایجاد نموده و دامنه گزینه‌های انتخابی او را محدود می‌کند» تعبیر می‌نماید (افتخاری، ۱۳۸۵: ۲۷).

برابر نظر باری بوزان به دو دلیل تهدیدات را مشکل می‌توان شناخت: دلیل اول به مسئله ذهنی یا عینی^۱ بودن تهدید و دوم به مشکل تشخیص تهدیدات امنیتی از غیرامنیتی بازمی‌گردد. لذا به راحتی نمی‌توان گفت همه تهدیدات، مسائل تهدید امنیتی هستند. وی معتقد است تفاوت میان چالش‌های عادی و تهدیدات امنیتی را باید از روی طیف گسترده تهدیدات شناسایی نمود. اینکه به طور دقیق کدام نقطه در این طیف باید آغاز مسئله تهدید امنیتی تلقی شود، بیشتر تابع انتخاب‌های سیاسی است. بر این اساس مشخص می‌شود که تهدید عاملی عینی، محسوس و واقعی است که منافع بازیگر را از ناحیه بیرون و یا به شکل درونی ولی با حمایت نیروی بیرونی به مخاطره می‌افکند. این بعد از تهدید قابل اندازه‌گیری و تعیین میزان شدت است (ره‌پیک، ۱۳۸۷: ۱۰۰). وجود یک فشار خارجی منفی، فقدان امنیت، ایجاد اختلال در توانایی‌های کشور در کسب اهداف ملی، اقداماتی که کمیت و کیفیت زندگی مردم یک کشور یا دامنه اختیارات حکومت را به طور جدی کاهش دهد، درک و ساخت یک دشمن یا وضعیت خطرناک، محدود کردن و ازجمله تعاریفی است که برای تهدید در حوزه امنیت و امنیت ملی ذکر می‌گردد. پس باید توجه داشت که در تجزیه و تحلیل عوامل تهدید، ضرورت دارد به انگیزه و زمینه تهدید، هدف و نوع تهدید، منطقه و ابزارهای آن، احتمال وقوع یا احتمال موفقیت و همچنین تحمل و مدیریت تهدید توجه شود تا با برنامه‌ریزی مناسب بتوان تهدید را به فرصت تبدیل کرد (طاهری، ۱۳۹۵: ۲۹).

فرایند شناسایی تهدیدات امنیتی

شناسایی الزاماً به معنای تفحص یا جستجو برای کشف تهدید نیست، بلکه می‌تواند به معنای پذیرش اولیه پدیده‌ای به عنوان تهدید باشد و در این راستا پذیرش می‌تواند به روش‌هایی مانند: قضاوت کارشناسی یا شهود تجربی حاصل شده باشد. در تشخیص تهدیدات یا شناسایی آن دو دیدگاه اصلی قابل بررسی است: یک دیدگاه معتقد است شناسایی تهدید براساس «معرفی تهدید» یا «اعلام تهدید» صورت می‌گیرد این دیدگاه که در نظریه امنیتی ساختن انعکاس یافته، در همین خصوص بوزان معتقد است امنیت عملی خود مرجع است. امنیتی شدن موضوع الزاماً ربطی به وجود تهدید واقعی ندارد و

^۱ - objective / subjective problem

می‌تواند از معرفی آن موضوع به عنوان تهدید ناشی شود.

دیدگاه معرفی یا اعلام تهدید، تهدید را کارکردی می‌داند؛ یعنی آنکه وقتی پدیده یا موضوعی به عنوان امنیتی شناسایی می‌شود، حتماً اضطراب و ضرورتی وجود داشته است. چنین اضطراب و ضرورتی ربطی به واقعیت‌های عینی تهدید ندارد و می‌تواند از معرفی آن موضوع به عنوان تهدید ناشی شود.

اعلامی بودن تهدید به معنای فرایندی صرفاً هنجاری در شناسایی تهدید یا صرفاً رئالیستی و عینی نیز نیست. شناسایی تهدید امنیتی از مسیر اعلام یا معرفی تهدید ناشی از واقعیت‌ها است؛ اما واقعیت‌های اجتماعی، به بیان دیگر ساخت اجتماعی در فرایند شناسایی تهدید نقش دارد. دیدگاه دوم در شناسایی تهدید را می‌توان دیدگاه «کشف تهدید» نامید (عبدالله‌خانی، ۱۳۸۷: ۱۷۲). دیدگاه کشف تهدید در شناسایی تهدیدات امنیتی بیشتر متکی به متغیرهای عینی تهدید است؛ مثلاً در یک دیدگاه مرتبط، تهدیدات امنیتی ناشی از کشورها و از طریق چهار متغیر «قدرت» (اندازه کشور، جمعیت، توان اقتصادی و قدرت نظامی)، «مجاورت یا نزدیکی جغرافیایی»، «توانایی‌های تهاجمی» و «مقاصد یا نیت تهاجمی کشور» مورد نظر شناسایی می‌شوند (ایکنبری، ۱۳۹۰: ۱۹۷-۱۹۹).

جایگاه جمعیت در امنیت و اقتدار ملی

اصولاً قدرت ملی چه از لحاظ کمی و چه از لحاظ کیفی از جمعیت تاثیرپذیراست. ولی امروز مسئله کیفیت نقش اساسی را در این زمینه بازی می‌کند. در مباحث ژئوپلیتیک هم مدام به این نکته اشاره میشود عامل انسان مهمترین نقش را در بین عوامل موثر در تفکرات ژئوپلیتیک دارد. و انسانی مد نظر است که کیفی بوده واز مهارت عینی و ذهنی برخوردار باشد. البته ما نمی‌خواهیم به طور کلی جمعیت را از لحاظ کمی نفی نماییم. بلکه نکته مهم آهنگ رشد جمعیت است که بیانگر قدرت ملی است (عزتی، ۱۳۸۶: ۲۷) و کمتر اندیشمندی یافت می‌شود که به نقش عنصر جمعیت در افزایش قدرت و امنیت ملی در حوزه سیاسی و نظامی وبه ویژه ژئوپلیتیک نپرداخته باشد. در کنار سایر عوامل سیاسی و فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی و ایدئولوژیکی، جمعیت یکی از ارکان ثابت و اثرگذار و تعیین کننده در قدرت ملی واحدهای سیاسی لحاظ می‌شوند. البته در اغلب دیدگاه‌ها بیشتر به نقش جمعیت متناسب با این حوزه پرداخته شده و لذا در این نظریه‌ها اندازه، حدود، تناسب، کیفیت به عنوان شاخص‌های اساسی مدنظر قرار گرفته‌اند. برای تشریح و تسهیل در این موضوع جدول نظریه‌های موجود در باب نقش جمعیت در قدرت ملی به شرح زیر ارائه می‌گردد.

جدول شماره (۱) نظریه‌های جمعیت در قدرت و اقتدار ملی (محمدیان، ۱۳۹۳: ۸۸)

ردیف	نظریه پرداز	عنوان نظریه
۱	ارگانسکی، کنت والتز، رای کلاین، نیکلاس اسپایکمن، فوکس	اندازه جمعیت
۲	پامر و پرکینز، جوزف فرانکل، جوشا گلداشتاین، حسین سیف زاده، رودلف اشتاین متز، جرمن	جمعیت
۳	جام ویکلین	تعداد جمعیت، خصائص ملی، روحیه ملی، همبستگی اجتماعی
۴	جلیل روشندل	میزان جمعیت، ترکیب جمعیت، کیفیت جمعیت، نیروی انسانی صنعتی
۵	دیوید جابلنسکی	عوامل جمعیتی شامل اندازه، روندها، ساختار و...
۶	ریچارد مویر	جمعیت، تعداد، مهارتها، سلامت، ساختار، خصوصیات اخلاقی و ملی
۱۰	عباس نبوی	جمعیت، دانش، فرهنگ و باور
۱۱	عبدالعلی قوام	میزان جمعیت، ویژگی های ملی، روحیه ملی و یکپارچگی اجتماعی
۱۲	عزت الله عزتی	جمعیت و سکنه
۱۳	علی اصغر کاظمی	جمعیت و نیروی انسانی
۱۴	گیدو فیشر	میزان و پراکندگی جمعیت
۱۵	مارتین گلاسز	جمعیت شامل جنبه های کمی و کیفی نظیر تعداد، نسبت جنسی و سنی، نیروی نظامی ناشی از آن و مهاجرت و سطح سواد و آموزش، توزیع ثروت، کیفیت ملت و ترکیب ملت، نخبگان، نهادهای اجتماعی و طرز فکر و علایق ملی
۱۶	محمد رضا حافظ نیا	جمعیت (تعداد، ترکیب سنی، طول عمر، مرگ و میر عمومی و مرگ و میر کودکان)
۱۷	هانس مورگانا	جمعیت به ویژه پراکندگی و گرایشات

یکی از مؤلفه‌های اساسی قدرت و اقتدار ملی که ارتباط عمیقی با امنیت ملی و واحدهای سیاسی دارد جمعیت می‌باشد. امروزه کشورهای مختلف در دنیا به دنبال افزایش و رشد مناسب جمعیت در راستای سیاست‌های افزایش جمعیت خود می‌باشند و نظریه‌های جمعیتی فراوانی به ویژه در خصوص ازدیاد نسل از جمله در ادیان الهی به ویژه در اسلام اشاره شده که همگی بر این مهم مهر تأیید می‌زنند و آن را در ارتباط مستقیم با اقتدار دین و پیروان آن و امنیت ملی می‌دانند. جمعیت از نظر حجم، ساخت، ترکیب و پراکندگی یکی از مؤلفه‌های قدرت ملی است. تهدیدهای کاهش جمعیت و آثار آن بر امنیت ملی و تأمین نیروی انسانی یکی از فاکتورهای کلیدی در تولید اقتدار و قدرت ملی و استحکام ساخت درونی قدرت

نظام است. اینکه چه حجم از جمعیت با چه ساختار و توزیع سنی، جنسی، پراکندگی و کیفیت اقتدارآور است؟ به لحاظ نظری، جمعیتی می‌تواند اقتدارآور و پویا باشد که حداقل ویژگی‌های زیر را داشته باشد: الف) نیروی انسانی ماهر و متخصص مورد نیاز ب) دارای ساخت سنی جوان؛ ج). دارای میزان باروری مناسب و پویا (دارای حداقل میزان جانشینی)

یکی از عوامل مهم اقتدار و امنیت پایدار حفظ ترکیب و ساختار مطلوب جمعیتی است و امنیت پایدار هر منطقه به آن بستگی دارد. این اقتدار و قدرتمندی به جمعیت جوان، توزیع و ترکیب مناسب و دارای تخصص و مهارت برمی‌گردد، که مدیریت و هدایت و اعمال سیاست جمعیتی مناسب برای حفظ توانمندی و بهره‌وری از آن در شرایط محیطی و انسانی حائز اهمیت می‌باشد. بنابراین ساخت و ترکیب و توزیع مناسب و جوان و سرمایه انسانی مناسب و پویای جمعیت است که می‌تواند عامل اقتدار و امنیت منطقه محسوب شود (علی‌ی، ۱۳۹۴: ۱۱۲).

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر با استفاده از مجموعه داده‌های کمی و کیفی صورت گرفته است. نوع تحقیق کاربردی و روش تحقیق توصیفی-پیمایشی با رویکرد آمیخته می‌باشد. قلمرو تحقیق شامل شش شهرستان استان اصفهان بوده و ابزار گردآوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای و پیمایشی (پرسشنامه و مصاحبه با خبرگان) می‌باشد. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS بوده که با توجه به تخصصی بودن موضوع تحقیق و محدودیت افراد خبره و صاحب نظر حجم جامعه آماری کمتر از ۱۰۰ نفر بوده، بنابراین حجم نمونه آماری برابر با تعداد جامعه آماری و ۶۳ نفر تا مرحله اشباع نظری برآورد شده، که شامل کارشناس و متخصصان مسائل جمعیتی، مدیران، فرمانداران، فرماندهان و مسئولین اداره ثبت احوال و آمار شهرستان‌های کویری خور و بیابانک، نائین، اردستان، آران بیدگل و نظیر بوده است. لذا روش نمونه‌گیری به صورت تمام‌شمار و هدفمند و با استفاده از فن دلفی در سه مرحله انجام شده است. جهت سنجش روایی ابزار اندازه‌گیری این پژوهش از روایی محتوایی (صوری و منطقی) با استفاده از نظرت و دیدگاه‌های ۱۰ نفر از افراد خبره در حوزه جمعیت و متخصصین استفاده شده است. برای تعیین پایایی از روش آلفای کرونباخ در هر سه مرحله استفاده گردید که نتایج پایایی در هر سه مرحله عبارت‌اند از:

جدول (۲) آلفای کرونباخ

مرحله سوم	مرحله دوم	مرحله اول	مراحل
۰/۷۸	۰/۸۵	۰/۸۷	ضریب آلفای کرونباخ

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

در تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق با استفاده از نرم افزار SPSS در ابتدا به بررسی و تحلیل گویه‌ها

پرداخته شد و ۲۹ گویه مورد اجماع در نشست خبرگی و پرسشنامه نهایی قرار گرفت در ادامه با استفاده از آزمون فریدمن میانگین تهدیدات در حوزه جمعیت احصاء گردید و به ترتیب اولویت از بالاترین میانگین تا کمترین میانگین مرتب شد. در آزمون رتبه بندی فریدمن به ترتیب ۵ تهدید اساسی در حوزه جمعیت مناطق کویری استان اصفهان به شرح ذیل مورد اجماع خبرگان تحقیق قرار گرفت که عبارت‌اند از: بیکاری و عدم اشتغال، کاهش جمعیت، مهاجرت، تخلیه روستاها، مهاجرت قشر فعال و جوان. در ادامه شرح کامل جداول آورده شده است.

جدول شماره (۳) بررسی و تحلیل گویه‌های جمعیت

ردیف	گویه	طیف و درصد فراوانی	کل	بدون پاسخ	کل
۱	بیکاری و عدم اشتغال		۱۰۰,۰	۰	۱۰۰,۰
۲	کاهش جمعیت		۶۸,۸	۳۱,۳	۱۰۰,۰
۳	مهاجرت		۹۵,۸	۴,۲	۱۰۰,۰
۴	تخلیه روستاها		۹۳,۸	۶,۳	۱۰۰,۰
۵	مهاجرت قشر فعال و جوان		۸۹,۶	۱۰,۴	۱۰۰,۰
۶	خشکسالی		۹۳,۸	۶,۳	۱۰۰,۰
۷	کمبود امکانات بهداشتی، درمانی، تفریحی و آموزشی		۹۳,۸	۶,۳	۱۰۰,۰
۸	طلاق و بالا رفتن سن ازدواج		۹۳,۸	۶,۳	۱۰۰,۰
۹	عدم ایجاد تسهیلات و سیاست‌های تشویقی جهت جلوگیری از مهاجرت		۹۵,۸	۴,۲	۱۰۰,۰
۱۰	کمبود آب مناسب، نبود آب شرب مناسب		۱۰۰,۰	۰	۱۰۰,۰
۱۱	آهنگ کند رشد جمعیت		۹۷,۹	۲,۱	۱۰۰,۰
۱۲	مهاجرت قشر تحصیل کرده		۹۵,۸	۴,۲	۱۰۰,۰
۱۳	از بین رفتن زمین‌های کشاورزی و دامداری		۱۰۰,۰		۱۰۰,۰
۱۴	پراکندگی جمعیت		۹۵,۸	۴,۲	۱۰۰,۰
۱۵	توسعه نیافتگی روستاها		۹۳,۸	۶,۳	۱۰۰,۰
۱۶	تأثیر سوء آثار اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی بر جمعیت		۹۷,۹	۲,۱	۱۰۰,۰
۱۷	دسترسی آسان به مواد مخدر		۹۳,۸	۶,۳	۱۰۰,۰
۱۸	مستعد بودن قاچاق مواد مخدر		۹۳,۸	۶,۳	۱۰۰,۰
۱۹	عدم اجرای سیاست‌های بنگاه‌های زود بازده اقتصادی		۹۳,۸	۶,۳	۱۰۰,۰
۲۰	بهم خوردن ترکیب جمعیتی		۹۵,۸	۴,۲	۱۰۰,۰

۲۱	عدم بررسی ظرفیت‌های جمعیتی و قابلیت جذب و دفع جمعیتی این مناطق	۹۳٫۸	۶٫۳	۱۰۰٫۰
۲۲	عدم جلب مشارکت مردمی در تأمین امنیت	۹۳٫۸	۶٫۳	۱۰۰٫۰
۲۳	حضور اتباع بیگانه	۹۵٫۸	۴٫۲	۱۰۰٫۰
۲۴	کاهش میزان ازدواج به دلیل مهاجرت جمعیت مذکر	۹۵٫۸	۴٫۲	۱۰۰٫۰
۲۵	عدم انجام پروژه‌های تحقیقاتی برای شناخت نقاط قوت و ضعف	۹۵٫۸	۴٫۲	۱۰۰٫۰
۲۶	ناامنی در جاده‌ها و روستاها و تردهای شبانه	۹۵٫۸	۴٫۲	۱۰۰٫۰
۲۷	ورود گردشگران با عقاید و نظرات مختلف و تأثیرپذیری مردم از آنها	۹۵٫۸	۴٫۲	۱۰۰٫۰
۲۸	وجود فرزندان بدون هویت اتباع خارجی	۹۳٫۸	۶٫۳	۱۰۰٫۰
۲۹	تغییر بافت جمعیتی به دلیل ازدواج با اتباع بیگانه	۹۳٫۸	۶٫۳	۱۰۰٫۰

جدول (۴) رتبه بندی میانگین هادرحوزه تهدیدات جمعیت با استفاده از آزمون فریدمن

ردیف	مقولات (تهدیدات)	رتبه میانگین
۱	بیکاری و عدم اشتغال	۲۳/۹۴
۲	کاهش جمعیت	۲۳/۲۱
۳	مهاجرت	۲۲/۹۵
۴	تخلیه روستاها	۲۲/۶۰
۵	مهاجرت قشر فعال و جوان	۲۲/۵۳
۶	خشکسالی	۲۲/۴۷
۷	فقدان امکانات بهداشتی، درمانی، تفریحی و آموزشی	۲۲/۳۲
۸	طلاق و بالا رفتن سن ازدواج	۱۸/۹۸
۹	عدم ایجاد تسهیلات و سیاست‌های تشویقی جهت جلوگیری از مهاجرت	۱۸/۲۴
۱۰	کمبود آب مناسب، نبود آب شرب مناسب	۱۷/۴۷
۱۱	آهنگ کند رشد جمعیت	۱۷/۳۷
۱۲	مهاجرت قشر تحصیل کرده	۱۷/۲۶
۱۳	از بین رفتن زمین‌های کشاورزی و دامداری	۱۵/۸۶
۱۴	پراکندگی جمعیت	۱۵/۴۱
۱۵	توسعه نیافتگی روستاها	۱۴/۹۰
۱۶	تأثیر سوء آثار اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی بر جمعیت	۱۴/۰۱
۱۷	دسترسی آسان به مواد مخدر	۱۳/۷۴
۱۸	مستعد بودن قاچاق مواد مخدر	۱۲/۸۵
۱۹	عدم اجرای سیاستهای بنگاههای زود بازده اقتصادی	۱۲/۴۲
۲۰	بهم خوردن ترکیب جمعیتی	۱۲/۲۶

۲۱	عدم بررسی ظرفیت های جمعیتی و قابلیت جذب و دفع جمعیتی این مناطق	۱۱/۲۳
۲۲	عدم جلب مشارکت مردمی در تأمین امنیت	۱۱/۰۸
۲۳	حضور اتباع بیگانه	۱۰/۸۱
۲۴	کاهش میزان ازدواج به دلیل مهاجرت جمعیت مذکر	۹/۸۴
۲۵	عدم انجام پروژه های تحقیقاتی برای شناخت نقاط قوت و ضعف	۹/۱۱
۲۶	ناامنی در جاده ها و روستاها و تردد های شبانه	۸/۲۳
۲۷	ورود گردشگران با عقاید و نظرات مختلف و تأثیر پذیری مردم از آنها	۷/۶۱
۲۸	وجود فرزندان بدون هویت اتباع خارجی	۳/۲۰
۲۹	تغییر بافت جمعیتی به دلیل ازدواج با اتباع بیگانه	۳/۱۰

بر اساس جدول شماره (۵) آزمون رتبه بندی فریدمن به ترتیب ۵ تهدید اساسی در حوزه جمعیت مناطق کوری استان عبارتند از:

رتبه	گویه (تهدید)	ردیف
۲۳/۹۴	بیکاری و عدم اشتغال	۱
۲۳/۲۱	کاهش جمعیت	۲
۲۲/۹۵	مهاجرت	۳
۲۲/۶۰	تخلیه روستاها	۴
۲۲/۵۳	مهاجرت قشر فعال و جوان	۵

جدول شماره (۶) آزمون رتبه بندی میانگین فریدمن

تعداد	خی دو	درجه آزادی	سطح معناداری (sig)
۵۳	۱۰۲۶/۳۰۲	۲۸	۰/۰۰۰

نتایج آزمون خی دو که با استفاده از آزمون فریدمن و به منظور رتبه بندی میانگین پاسخ ها صورت گرفت نشان داد که با توجه به سطح معناداری ($\text{sig}=0/000$) نتایج بدست آمده در زمینه میانگین رتبه ها معنادار است.

آزمون تحلیل عاملی اکتشافی:

شاخص کفایت نمونه یا KMO ویژه تحلیل عاملی اکتشافی است و نشان می دهد آیا داده ها برای انجام محاسبات تحلیل عاملی اکتشافی کافی است یا خیر. مقدار KMO باید از ۰,۵ بزرگتر باشد. چنانچه بین ۰,۵ و ۰,۶۹ باشد باید دقت زیادی بخرج داد و اگر کمتر از ۰,۵ باشد برای تحلیل عاملی مناسب نیست. با توجه به نتایج جدول زیر و سطح معنی داری ۰/۰۰۰ کفایت نمونه مورد تأیید است.

جدول شماره (۷) آزمون کفایت نمونه KMO

۰.۹۳۱	اندازه کفایت نمونه با استفاده از آزمون KMO
۳۴۲۳.۵۸۴	خی دو
۴۰۶	درجه آزادی
۰.۰۰۰	سطح معنی داری

جدول شماره (۸) ماتریس مؤلفه های حوزه جمعیت

عامل ۲	عامل ۱	
۰.۳۴۱	۰.۸۷۰	کاهش جمعیت گویه ۱
۰.۳۷۹	۰.۸۹۸	تخلیه روستاها گویه ۲
۰.۳۵۶	۰.۸۹۱	مهاجرت گویه ۳
۰.۳۵۵	۰.۸۷۷	مهاجرت قشر جوان و فعال گویه ۴
۰.۰۵۰	۰.۹۴۸	برهم خوردن ترکیب جمعیتی گویه ۵
-۰.۰۱۷	۰.۹۳۱	پراکندگی جمعیت گویه ۶
۰.۰۲۹	۰.۷۸۷	بیکاری، عدم اشتغال و نبود کار گویه ۷
-۰.۲۹۵	۰.۸۴۵	طلاق و بالا رفتن سن ازدواج گویه ۸
۰.۰۱۰	۰.۹۵۰	کاهش میزان ازدواج به دلیل مهاجرت جمعیت مذکر گویه ۹
-۰.۲۸۶	۰.۹۰۸	ورود گردشگران با عقاید و تفکرات مختلف و وضعیت اقتصادی تشویق به مهاجرت گویه ۱۰
	۰.۹۰۴	کمبود امکانات بهداشتی، درمانی، رفاهی، تفریحی و آموزشی گویه ۱۱
۰.۱۱۲	۰.۹۰۹	مستعد بودن قاچاق مواد مخدر و انسان گویه ۱۲
-۰.۱۷۰	۰.۹۲۰	از بین رفتن زمین های کشاورزی و دامداری گویه ۱۳
-۰.۳۳۰	۰.۸۹۶	مهاجرت قشر تحصیل کرده گویه ۱۴
-۰.۱۰۵	۰.۹۵۹	حضور اتباع بیگانه گویه ۱۵
-۰.۱۴۴	۰.۹۱۲	تغیر بافت جمعیتی بدلیل ازدواج با اتباع بیگانه گویه ۱۶
-۰.۱۱۵	۰.۹۲۳	وجود فرزندان بی هویت اتباع خارجی گویه ۱۷
۰.۰۰۱	۰.۹۶۵	ناامنی درجاده ها و روستاها و تردهای شبانه گویه ۱۸
-۰.۲۸۵	۰.۹۱۰	کمبود آب مناسب، قطعی آب و عدم آب شرب مناسب گویه ۱۹

گویه ۲۰	عدم جلب مشارکت مردمی در تامین امنیت	0.23	0.972
گویه ۲۱	عدم ایجاد تسهیلات و سیاست‌های تشویقی جهت جلوگیری مهاجرت	-0.220	0.917
گویه ۲۲	انجام پروژه‌های تحقیقاتی برای شناخت نقاط قوت و ضعف جمعیت در این نواحی	-0.068	0.964
گویه ۲۳	عدم اجراء سیاست بنگاه‌های زودبازده اقتصادی	-0.010	0.956
گویه ۲۴	عدم بررسی ظرفیت‌های جمعیتی و قابلیت جذب و دفع جمعیتی این مناطق	0.030	0.957
گویه ۲۵	تاثیر آثار اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی بر جمعیت	-0.012	0.953
گویه ۲۶	آهنگ کند رشد جمعیت	-0.150	0.926
گویه ۲۷	توسعه نیافتگی روستاها	-0.130	0.939
گویه ۲۸	خشکسالی	0.337	0.903
گویه ۲۹	دسترسی آسان به مواد مخدر	0.050	0.940

بر اساس نتایج عامل اکتشافی بر اساس جدول فوق و با توجه به اینکه واریانس‌ها از اشتراک برخوردار هستند (بزرگتر از ۰/۵) تمام گویه‌ها و سؤالات طرح شده برای حوزه جمعیت مناسب و مرتبط با حوزه مذکور می‌باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادت

الف: نتیجه‌گیری

در پاسخ به سوال اصلی تحقیق که تهدیدات امنیتی متصور از مسائل جمعیتی کویر استان اصفهان چیست؟ و راه کارهای مقابله با آن کدام است؟ بدین منظور این پژوهش برای شناسایی تهدیدها و آسیب‌های متصور در محیط کویر استان اصفهان و با استفاده از روش دلفی در سه مرحله انجام شد. که مهمترین عوامل تاثیرگذار احصاء شده برابر نظر خبرگان و تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه به ترتیب اولویت عبارت‌اند از: بیکاری و عدم اشتغال، کاهش جمعیت، مهاجرت، تخلیه روستاها و مهاجرت قشر فعال و جوان، که امنیت کویر را از لحاظ جمعیتی بخصوص از بعد امنیتی آن که بسیار حائز اهمیت است مورد تهدید قرار داده است که می‌توان در تشریح آن چنین بیان نمود که:

- بیکاری و نبود فرصت‌های شغلی متناسب، با تقاضای کار یکی از مهمترین تهدیدات در این نواحی بشمار می‌آید. که در چنین شرایطی آسیب‌های جبران ناپذیری به خانواده‌ها و پیکره‌ی جامعه وارد می‌سازد. این تهدید در مناطق شهری این نواحی به مراتب از مناطق روستایی حادتر است زیرا بار معیشتی در شهرها بیشتر از روستاهاست و اقبال اشتغال در شهرها کمتر و هزینه ایجاد اشتغال در آنها بیشتر می‌باشد. بیکاری

و عدم اشتغال به منزله معضل و تهدیدی جدی در این نواحی در حالی مطرح است که علی رغم پرداخت وام‌های حمایت‌گر اشتغال‌زایی و همچنین پشتیبانی از کسب و کارهای زود بازدهی که صورت گرفته است پدیده بیکاری همچنان معضل اول این مناطق می‌باشد. سهم چشمگیری از مهاجرت‌ها بخصوص از روستاهای این نواحی بدلائل اقتصادی و بویژه یافتن کار و شغل صورت می‌گیرد.

- کاهش جمعیت روستایی نواحی کویری نسبت به رشد جمعیت به ویژه نسبت به نواحی شهری حائز اهمیت بوده چرا که نیروی انسانی یکی از عناصر مهم توسعه پایدار محسوب می‌شود. تخلیه روستاهای این نواحی از دیگر تهدیدات اجتماعی است و رشد سالانه جمعیت در مناطق شهری و روستایی بسیار متفاوت از یکدیگر و تأمل برانگیز می‌باشد.

- مهاجرت فرستی دهه‌های اخیر یکی دیگر از تهدیدات است، هرچند از شدت مهاجرت فرستی کاسته شده ولی همچنان این نواحی جز نواحی مهاجرت فرستی استان می‌باشند. که یکی از پیامدهای ناگوار جمعیتی در مقطع کنونی، مهاجرت بالا از نقاط روستایی و تخلیه این سکونتگاه‌هاست، که این الگوی مهاجرت و جذب مهاجرین به شهرها صرفنظر از کاهش سهم اشتغال در بخش کشاورزی و دامپروری و فعالیت‌های وابسته باعث می‌شود تا مشکلات شهرنشینی این نواحی تشدید شود. از همه مهم تر ساختار سنی و جنسی سکونت‌گاهی روستایی ناهمگون می‌گردد. علاوه بر آن کاهش نسبت جنسیتی بیانگر مهاجرت گسترده مردان و ماندگاری زنان این گروه سنی می‌باشد.

- افزایش ناهمگونی و عدم متوازن در پراکندگی جمعیت در شهرستان‌ها و سکونتگاه‌های شهری و روستایی نواحی کویری یکی دیگر از تهدیدات محسوب می‌شود. بررسی چگونگی توزیع جمعیت در شهرستان‌های کویری آشکار می‌سازد که ساکنان این نواحی به طرز ناهمگون و نامتوازی در بخش‌های مختلف پراکنده شده‌اند.

- ناموزونی ساختار سنی جمعیت و کاهش نسبت جنسیتی در سن فعالیت اقتصادی، موجب اختلال در امر ازدواج جوانان شده است.

- تنگناهای پوشش آموزشی رسمی در روستاها و معضلات بیکاری و مضیقتی ازدواج از دیگر معضلات جمعیتی در این نواحی است.

- اندک بودن سهم کارفرمایان بخش خصوصی از دیگر معضلات این نواحی است، شهرستان‌های کویری از کارفرمایان کمتری در بخش خصوصی در مقایسه با دیگر شهرستانهای استان برخوردارند. با توجه به اندک بودن سهم کارفرمایان بخش خصوصی این نواحی می‌توان پذیرفت که نواحی کویری بهره‌ی چندانی از رشد و بالندگی مبتکران اقتصادی و کارآفرینان بخش خصوصی نبرده و این وضعیت نه

تنها می‌تواند بازدارنده‌ایی مهم در گسترش اقتصاد دانش محور بشمارآید بلکه نشان از فقدان سازوکارهایی دارد که می‌تواند صنایع بزرگ را با صنایع خانگی و کارگاهی پیوند زند.

- رونق اشتغال در فعالیتهای اقتصادی غیر رسمی تهدید دیگر این نواحی است. اشتغال افراد در بخش‌های غیررسمی اقتصادی و همچنین محرومیت آنان از تسهیلاتی چون بیمه، سابقه شغلی، پوشش قانون کار میتواند آسیب به همراه داشته باشد

- فقدان کار فرمایان مبتکر و توانا موجب شده است که بازارکار ازتخصص یافتگی و دانش محوری بی نصیب بماند و نتواند بین دانش بومی منطقه و دانش هم‌افزای استانی و کشوری پیوند ایجاد کند.

- سهم اندک مزد و حقوق بگیران در این نواحی به مراتب کمتر از سهم این افراد در استان یا کشور می‌باشد. فقدان امکانات رفاهی و تفریحی مردم این نواحی از دیگر کاستی های این نواحی می‌باشد این کاستی بیشتر جنبه اجتماعی و فرهنگی داشته اما ارتباط نزدیک و آمیخته‌ای با جنبه مالی خانواده ها در این نواحی دارد و بالطبع باتوجه به موقعیت و شرایط اقلیمی خاص آن و عدم رونق اقتصادی، شهرداریها و دیگر سازمان ها نیز با کمبود درآمد های عمرانی در این نواحی مواجه هستند.

تمرکزگرایی و افزایش نابرابری‌های اجتماعی بدلیل عدم توازن در تخصص و بودجه امکانات در بخش‌های مختلف استان می‌تواند به انزوا کشیده شدن مردم منجر شود. یکی از راه های کاهش نابرابری و رفع تبعیض ها جلب مشارکت مردم در طرح های عمرانی و یا در نظر گرفتن منافع آنان در اجرای برنامه‌های توسعه‌ای در این نواحی می‌باشد.

ب: پیشنهادات

۱- شناسایی ظرفیت های موجود درهر شهرستان و ارائه راهکارجهت تسهیل جذب سرمایه‌گذار در راستای اشتغال زایی.

۲- افزایش نرخ ازدواج جوانان از طریق ارتقاء سطح رفاه و آسایش جوانان با راهکارهای حمایت مالی و اقتصادی و مشوق های تاثیرگذار.

۳- تخصیص اعتبار مشخص جهت اجرای انجام عملیات احیاء بیابانها و مقابله با ریز گردها.

۴- هماهنگی ، همکاری و تشکیل کارگروهی تخصصی در استان و دعوت از استان‌های همجوار بمنظور طراحی و اجرا طرح‌های مشترک(بدلیل اینکه مسائل محیط زیست و منابع طبیعی باهم ارتباط بوده برهم اثر گذارند ، استان های همجوار باید با هم حل مشکلات را حل کنند)

۵- امکانات و تجهیزات متناسب با وضعیت جغرافیائی هر شهرستان واگذار گردد، که در این راستا میتوان از ظرفیت نواحی مقاومت بسیج جهت تامین اقلام آمادی و تجهیزاتی در راستای اشتغال-

زایی به شرط پشتیبانی از این نواحی استفاده نمود.

منابع

الف- فارسی

- افتخاری، اصغر و نصری (۱۳۸۳)، اقدام به جنگ؛ تحلیل الگوی تصمیم سازی خارجی آمریکا برای حمله به عراق، *فصلنامه سیاست دفاعی*، شماره ۴۸، پاییز، صص ۹۳-۸۸.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۵)، امنیت عمومی به مثابه فرهنگ، *فصلنامه امنیت عمومی*، سال اول، شماره یک.
- ایکبری، جان (۱۳۹۰)، *تنها ابرقدرت: هژمونی آمریکا در قرن ۲۱*، ترجمه عظیم فضلی پور، انتشارات ابرار معاصر تهران.
- بایسته، حامد (۱۳۹۸)، تاثیر توسعه خوشه‌های صنعتی ساحلی بر حفظ جمعیت و امنیت ملی نگرشی ویژه بر نقش توسعه بندرها در صنعت صیادی، *فصلنامه پدافند غیر عامل*، تابستان، شماره ۳۸، صص ۸۱-۷۳.
- بوزان، باری (۱۳۹۶)، *مناطق و قدرت‌ها: ساختار امنیت بین‌الملل*، ترجمه رحمن قهرمانپور، پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران.
- بوزان، باری (۱۳۷۹)، آشنایی با مکتب کپنهاک در حوزه مطالعات امنیتی، (گفتگوی علمی بوزان با پژوهشکده مطالعات راهبردی). *فصلنامه مطالعات راهبردی*، سال سوم، شماره ۳.
- بوزان، باری (۱۴۰۱)، *مردم دولت‌ها و هراس*، ترجمه، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی. تهران.
- پژوهشکده مطالعات راهبردی (۱۳۸۱)، *گزارش پژوهشی مفهوم شناسی امنیت* (شرحی بر تهدیدات امنیتی)، تهران.
- تقوی، محمدرضا (۱۳۸۸)، انتظام در پراکندگی امنیت ملی ایران، *فصلنامه امنیت عمومی*، شماره یک، ۱۳۸۵، صص ۹۷-۷۵.
- توکلی، سعید (۱۳۸۴)، *مفهوم تهدید و تحولات*، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران.
- خرمشاد، محمداقبر، آقامحمدی، مسعود، بابایی، سعید (۱۳۹۸) متغیرهای جمعیتی مؤثر در امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی*، شماره ۳، پاییز، صص ۳۴-۷.
- حسینی، حسین (۱۳۸۶)، احساس امنیت، تاملی نظری بر یافته‌های پژوهشی، *فصلنامه امنیت*، سال پنجم، شماره ۴، صص ۴۸-۷.
- درویشی سه‌تلائی، فرهاد (۱۳۷۴)، تهدیدات ملی یک چارچوب نظری، *فصلنامه سیاست دفاعی*، شماره ۱۰ و ۱۱، سال سوم، بهار و تابستان، صص ۱۵۳-۱۲۸.

-درویشی سه‌تالانی، فرهاد (۱۳۷۶)، *تاملی نظری بر امنیت ملی- تهدیدات و رهیافت*، تهران، انتشارات دافوس ارتش جمهوری اسلامی ایران.

- درویشی سه‌تالانی، فرهاد (۱۳۷۶)، *تهدیدات امنیت ملی یک چارچوب نظری، فصلنامه سیاست دفاعی*، شماره ۵، صص ۱۶۷-۱۴۲

-دهخدا، علی اکبر (۱۳۹۵)، *لغت نامه (فرهنگ متوسط)*، انتشارات دانشگاه تهران.

- کاظم پور، ذکریا و بهرامی، محسن (۱۴۰۰)، بررسی ابعاد ارزیابی تهدیدات هوشمند آینده، *فصلنامه علمی مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی*، سال یازدهم، شماره ۴۵، زمستان، صص ۱۴۸-۱۲۱.

- رزمجو، قدیر (۱۳۸۶)، نقش قوم کرد در امنیت جمهوری اسلامی ایران، تهران، *فصلنامه امنیت پژوهی*، شماره ۲۰، صص ۵۹-۳۵.

- ره‌پیک، سیامک (۱۳۸۷)، *نظریه امنیت، جمهوری اسلامی ایران*، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.

- علیزاده، مرجان، توده فلاح، معصومه، مؤمن طایفه، معصومه (۱۳۹۵) *سالنامه آمار جمعیتی*، انتشارات سازمان ثبت احوال کشور، تهران.

- ساوه‌درودی، مصطفی (۱۴۰۰) گام دوم انقلاب در دو حرکت (شناخت تهدیدات امنیتی، مقابله با تهدیدات امنیتی، *فصلنامه علمی مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی*، سال یازدهم، شماره ۴۲، بهار، صص ۲۴۶-۲۲۱

- شفقی، سیروس (۱۳۹۳)، *جغرافیای اصفهان*، انتشارات دانشگاه اصفهان.

- شورای امنیت کشور (۱۳۹۰)، *گزارش پژوهشی*، تهران.

- صابری فر، رستم و پوسان، سعید (۱۳۹۴)، نقش امنیت در ماندگاری جمعیت در مناطق مرزی شرق کشور. *مورد مطالعه شهرستان میرجاوه، استان سیستان و بلوچستان، فصلنامه جغرافیا*، شماره ۱۴، پاییز، صص ۶۷-۴۲

- صفوی، سیدیجی (۱۳۸۲)، *مقدمه‌ای بر جغرافیای نظامی ایران*، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران.

- طاهری، علی (۱۳۹۵)، *مختصات الگوی تهدیدات صحنه نبردهای آینده در سال ۱۴۰۴ با استفاده از روش نظریه داده بنیاد، فصلنامه مطالعات آینده پژوهی دفاعی*، سال اول، شماره اول، تابستان، صص ۶۳-۴۸.

- عبدالله‌خانی، علی (۱۳۸۷) *تهدیدات امنیت ملی (شناخت و روش)*، انتشارات موسسه ابرار معاصر، تهران.
- عبدالله‌خانی، علی (۱۳۹۰)، *نظریه‌های امنیت مقدمه‌ای بر طرح‌ریزی دکترین امنیت ملی*، جلد اول، انتشارات موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، تهران.
- عبدالله‌خانی، علی (۱۳۸۶). مدیریت ادراک تهدیدات امنیتی، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال پنجم، شماره ۱۸، صص ۱۲۳-۱۰۳، تهران.
- عبدالهی، سیدحسن (۱۳۹۷)، جمعیت و تاثیر آن بر توسعه و امنیت ملی کشورهای جهان سوم، *فصلنامه دانش امنیتی*، سال پنجم، شماره ۹، پاییز و زمستان، صص ۹۲-۶۳، تهران.
- عزتی، عزت‌ا... (۱۳۸۶) *نظریه‌های جدید جغرافیای سیاسی*، نشر قومس، تهران.
- عساریان‌نژاد، حسین و عبدالله‌خانی، علی (۱۳۸۵)، تهدید در نظریه‌های امنیتی، *فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک*، سال هفتم، شماره ۲۷، پاییز صص ۹۵-۱۱۸.
- عطارزاده، مجتبی، (۱۳۷۷)، تاثیر رویکرد جدید مفهوم امنیت بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، پیش شماره دوم، تهران، صص ۱۶۲-۱۴۲.
- محمدیان، خلیل (۱۳۹۳) *گفتارها و گفتگوهای جمعیتی؛ تاملی در مدیریت سلامت و تناسب جمعیت*، روابط عمومی شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده. صص ۳۰-۲۱.
- علیی، محمدولی، (۱۳۹۴)، نقش جمعیت و سیاست‌های جمعیتی در استحکام ساخت درونی قدرت نظام جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه آفاق امنیت*، سال هشتم، شماره ۲۸، ۱۷۴-۱۴۳.
- عمید، حسن (۱۳۸۴)، *فرهنگ فارسی عمید*، موسسه انتشارات امیر کبیر، تهران، چاپ دوم.
- عمید، حسن (۱۳۸۹)، *فرهنگ فارسی عمید*، انتشارات آشجع، تهران.
- فاطمی‌نسب، علی و منتظری، مهدی (۱۳۹۹)، شناسایی تهدیدات امنیتی کویر استان اصفهان در حوزه گردشگری، *فصلنامه سیاست دفاعی*، سال ۲۹، شماره ۳۱۱، زمستان، صص ۱۹۳-۱۵۵.
- قالیباف محمدباقر، محمدیان حسین، حیدری غلامحسین (۱۳۹۱)، تحلیل نقش جمعیت کلان شهر تهران در قدرت ملی کشور، *فصلنامه ژئوپلیتیک*، بهار، شماره ۲۵، صص ۱۱۱-۸۲.
- کریمی، میرهابیل (۱۳۹۳)، تدوین راهبردهای مقابله با تهدیدات امنیتی و کاهش آسیب پذیری های سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، رساله دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران.
- گزارش شورای عالی انقلاب فرهنگی، (۱۳۹۳)، ساختار و روند جمعیتی ایران و لزوم تجدید نظر در سیاست‌های جمعیتی، *فصلنامه سیاست کلان*، سال سوم، شماره ۳، صص ۳۰-۷.

- مجرایی، علیرضا، نیکزاد روح‌الله و ساسانی پور محمد (۱۳۹۳)، تبیین ژئوپلیتیک رشد جمعیت و امنیت ملی ایران، *فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، سال پنجم، شماره دوم، صص ۹۰-۱۲۱.
- مرادیان محسن، اینانلو سلیمان، میرحسینی وحید (۱۳۹۶) "پویش محیطی مؤلفه جمعیتی جمهوری اسلامی ایران در راستای تحکیم اقتدار و امنیت ملی، *فصلنامه امنیت ملی*، سال هشتم، شماره ۲۶، صص ۵۹-۸۶.
- مرادیان، محسن (۱۳۸۸)، *تهدید و امنیت*، مرکز آموزشی و پژوهشی شهید سپهبد صیاد شیرازی، تهران.
- مطالعه گروهی دانشجویان دوره ۲۴ دفاع ملی (۱۳۹۶)، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران.
- مطیعی لنگرودی، سیدحسن (۱۳۸۰)، راهبردهایی در ارتباط با تحقیق عدالت اجتماعی و توسعه پایدار، *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی* شماره ۱۵۷، صص ۲۹۲-۲۷۹، تهران.
- مینایی حسین، زهدی نسب یعقوب (۱۳۹۱)، بررسی میزان تاثیر انسجام اجتماعی و تغییرات جمعیتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال دهم، شماره ۳۹، صص ۱۱۲-۷۳.
- معین، محمد (۱۳۸۷)، *فرهنگ فارسی معین*، تهران، انتشارات امیرکبیر.

ب- لاتین

- Buzan, Waver, Wild, 1998 " *Security: A new framework for analysis*". Boulder co. lynner.
- Byman, Daniel (200۹). " *Strategic surprise and the September 11 attacks*," *Annual Review of Political*.
- William J. Durch Searching for National Security: *Threat and Response in the Age of Vulnerability*, the Henry Stimson Center, Report 30, 1999

COPYRIGHTS

2025 by the authors. Published by The National Defense University. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>